

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΓΔΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΘΟΥΡΙΟΣ «ΔΕΥΤΕ, ΠΑΙΔΕΣ...», ΕΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στις συζητήσεις που έχουν γίνει ως τώρα σχετικά με τη γνησιότητα των ποιημάτων του Ρήγα του Βελεστινλή δεν προσέχτηκε αρκετά ένα ακόμη απ' αυτά: έννοω το γαλλικό κείμενο που δίνει ο Ίακωβάκης Ρίζος Νερουλός (*Cours de Littérature Grecque Moderne, Genève, 1827, σελ. 42-43*). Το αντιγράφω ολόκληρο:

Allons, enfants des Grecs! enfants des hommes célèbres! le jour de gloire est arrivé. Illustres et antiques ossements, venez, reprenez la vie; sortez de vos tombeaux, voyez la patrie qui gémit et qui verse des pleurs. Aux armes, Grecs! prenez vos armes; qu'un fleuve de sang ennemi coule devant vos pieds.

Braves Hellènes, fils des Spartiates et de ceux que la foi réunit à nous! venez, amis embrassons — nous en frères, et faisons tous, sur notre épée, ce serment solennel: c'est au nom de la foi, au nom de la patrie, au nom de l'espérance en Dieu, que je tire le glaive. Je ne le remettrai dans le fourreau que lorsque la race tyrannique des cruels Musulmans sera complètement anéantie. Aux armes, Grecs! prenez vos armes; brisons les têtes des infidèles Turcs.

Το κείμενο αυτό παρουσιάζεται σαν μετάφραση αποσπάσματος θούριου του Ρήγα. 'Αλλά ποιού; Με το «Δεύτε, Παίδες» δεν ανταποκρίνεται ολότελα μόνο πλησιάζει. 'Η αρχή του γαλλικού κειμένου συμφωνεί, αλήθεια, αρκετά με τις δύο πρώτες στροφές και την έπωδό του «Δεύτε, παίδες». 'Υστερα όμως ακολουθούν έννοιες που δεν τις συναντούμε ούτε στο «Δεύτε, παίδες», ούτε στα θούρια του Μαρτελάου, του Δανελάκη και του Κοκκινάκη. Μεταφράζω πρόχειρα τη... μετάφραση, στο δεύτερο αυτό τμήμα της: «...Γενναίοι Έλληνες, παιδιά των Σπαρτιατών και εκείνων που ή πίστη φέρνει κοντά μας! 'Ελάτε, φίλοι, ως αγκαλιασθούμε σαν αδελφοί και ως κάνουμε όλοι επάνω στο ξίφος μας τούτον τον πανηγυρικόν όρκο: να τραβήξω τη ρομφαία στ' όνομα της πίστης, στ' όνομα της πατρίδας, στ' όνομα της έλπίδας στο Θεό! Θα την ξαναβάλω στη θήκη, μόνον όταν ή τυραννική φυλή των σκληρών Μουσουλμάνων έξολοθρευθή...» ως

σπάσουμε τα κεφάλια των άπιστων Τούρκων».

Κι' αν ακόμη δεχτούμε ότι ή άσυμφωνία, που παρατηρείται ανάμεσα στο κείμενο, που μάς δίνει ο Ι. Ρ. Νερουλός, και στο «Δεύτε, παίδες» είναι αποτέλεσμα κάποιας σύμπτυξης που εκείνος έκαμε στη μετάφρασή του, τα νέα στοιχεία μάς πείθουν ότι ο μεταφραστής είχε υπ' όψη του κάποιο άλλο πρωτότυπο. Μήπως αυτό το «άλλο» πρωτότυπο είναι το γνήσιο του Ρήγα; 'Η γλώσσα του «Δεύτε, παίδες» κάνει, πράγματι, βάσιμη τη γνώμη του σεβαστού μου καθηγητή κ. 'Αμάντου ότι το τραγούδι αυτό είναι ψευδεπίγραφο. 'Αλλά γιατί ν' αποκλείσουμε όλως διόλου το ένδεχόμενο να έγραψε ο Ρήγας πραγματικά ένα θούριο κατά μίμηση από τη «Μασσαλιώτιδα»; Ποιά ανάγκη είχε ο γαλλομαθής Ρήγας από τη μετάφραση που του υποσχέθηκε ο Κ. Peters, ή ακόμη και από το πρωτότυπο που παραδόθηκε στον Πέτρόβιτς, για να γράψη το θούριο, που υποτίθεται ότι χάθηκε; Τη «Μασσαλιώτιδα» θά την είχε ακούσει σ' όλα τα φιλελεύθερα σπίτια της Βιέννης; θά την είχε ακούσει κιόλας στο Βουκουρέστι. 'Η «Μασσαλιώτιδα» ζούσε στο περιβάλλον του Ρήγα. Είναι παρούσα ακόμα και έξω από τη σοβαρή επαναστατική εργασία. 'Ο Γ. Θεοχάρης καταθέτει (Κ. 'Αμάντου, 'Ανέκδοτα έγγραφα, αριθ. 58, σελ. 161) ότι «άντέγραψεν από την Μασσαλιώτιδα Allons Enfants όλίγους στίχους, προς άπασχόλησιν...», όταν την έτραγούδησεν ο Ρήγας το προηγούμενον έτος παρά τῷ 'Αργέντη, ότι όμως έσχισε τα αντίγραφα ή τα άφηκε παρά τῷ 'Αργέντη...».

Γιατί λοιπόν να θεωρήσουμε άπίθανο ότι ο Ρήγας έγραψε μιá μίμηση της «Μασσαλιώτιδας», άφοδ, μάλιστα ή ποίηση, γι' αυτόν, δεν ήταν αυτοσκοπός, αλλά ένα μέσο προπαγανδιστικό, κι' άφοδ δέ δίσταζε να δανείζεται και από ξένα πρωτότυπα ιδέες και ποιητικά στοιχεία κατάλληλα να δυναμώσουν την αποτελεσματικότητα των έργων του; Τό ότι μιá τέτοια μίμηση ή διασκευή δεν αναφέρεται στα έγγραφα, όπως το «'Ως πότε παλληκάρια», καθώς και τό ότι δέ διασώθηκε, είναι γεγο-

νότα πού μποροῦν νά ἐξηγηθοῦν μέ τή διαφορετική ἀπόχρωση πού παρουσιάζουν τά κείμενα τῶν δύο θουρίων. Μιά μίμηση τῆς «Μασσαλιώτιδας», μέ τό πολιτικό καί κοινωνικό περιεχόμενό της, ἦταν πολὺ πιὸ ἐνοχλητική γιὰ τὴν αὐστριακὴ κυβέρνησι παρα τὸ «Ὡς πότε παλληκάρια» πού κήρυσσε μιὰ ἐθνικὴ ἐπανάσταση ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς Αὐτοκρατορίας.

Στὴν περίπτωση μάλιστα τῆς «μίμησης» ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο πού εἶχε τὴν πιὸ μεγάλη σημασία δὲν ἦσαν τὰ λόγια, ἀλλὰ ἡ μουσική, πού ἀποδίδεται στὸ Rouget de Lisle, μουσική, πού ἀπὸ τέσσερα χρόνια συντάραζε ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπη. Ἦταν λοιπὸν φυσικό, ὁ Ρήγας καί οἱ φίλοι του, νά ἦσαν ἰδιαίτερα προσεκτικοί γι' αὐτὸ τὸ θούριο, ἂν μάλιστα γράφτηκε τὸ 1796, καί νά ἔσπευσαν νά τὸ ἐξαφανίσουν ἀμέσως μόλις παρουσιάστηκε ὁ κίνδυνος. Ἴσως κάποιος νά διέσωσε ἀντίγραφό του ἢ, καί αὐτὸ εἶναι πιθανώτερο, νά τὸ κράτησε στὴ μνήμη του. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ κείμενο ἢ τὴν προφορικὴ ἀνακοίνωση νά πῆρε ὑπ' ὄψη του ὁ ἀγνωστός λόγιος τοῦ «Δεῦτε, παῖδες» καί οἱ ἄλλοι.

Τώρα, γιὰ τὸ «Δεῦτε, παῖδες» δὲ νομίζω ὅτι εἶναι λίγοι οἱ στίχοι πού ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ τὴ «Μασσαλιώτιδα», ὅπως φαίνεται νά πιστεύη ὁ κ. Ἀμαντος. Χωρὶς βέβαια νά εἶναι «μετάφραση σχεδὸν κατὰ λέξη», ὅπως ὑποστήριξε, πάντως μ' ἐπιφύλαξη, ὁ Ικεν, πού ὅμως δὲ γνώριζε ὅλες τίς στροφές τοῦ «Δεῦτε, παῖδες» (Εὐνομία, τόμος Β', σελ. 101, 102), ὥστόσο τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ποιήματος εἶναι ἐπηρεασμένο, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, ἀπὸ τὴ «Μασσαλιώτιδα». Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι τῆς πρώτης στροφῆς καί ἡ ἐπιφύλαξη εἶναι πραγματικὰ «σχεδὸν κατὰ λέξη μετάφραση» ἀπὸ τὸ γαλλικό. Τὴν ἰδέα τῶν δύο ἄλλων στίχων τῆς ἴδιας στροφῆς

*Ἄς φανῶμεν ἄξιοι ἐκείνων
πὺ μᾶς δῶσαν τὴν ἀρχὴν*

τὴ βρίσκουμε στὴν τελευταία στροφή τῆς «Μασσαλιώτιδας», αὐτὴ πού λέγεται «τῶν παιδιῶν»:

*Nous entrerons dans la carrière
Quand nos aînés n'y seront plus ;
Nous y trouverons leur poussière
Et la trace de leurs vertus !*

Στὴ δευτέρη στροφή οἱ τέσσερες πρῶτοι στίχοι

*Ὅθεν εἶσθε τῶν Ἑλλήνων
Κόκκαλα ἀνδρειωμένα
Πνεύματα ἐσκορπισμένα,
Τώρα λάβετε πνοήν.*

δείχνουν μιὰ ἀδύνατη ἐπίδραση ἀπὸ τοὺς τέσσερες τελευταίους στίχους τῆς τέταρτης στροφῆς τῆς «Μασσαλιώτιδας», σὲ συνδυασμὸ μέ ἰσχυρὴ ἀνάμνηση τῆς προφητικῆς εἰκόνας τοῦ Ἰεζεκιήλ. (Ἄν ἡ στροφή αὐτὴ εἶναι πραγματικὰ μιὰ παραλλαγή ποιήματος τοῦ Ρήγα, δὲν δικαιολογεῖται χρονολογικὰ ἢ συσχέτισή της μέ τὴν προκήρυξη τοῦ στρατηγοῦ Gentilly).

*Tout est soldat pour vous combattre ;
S'ils tombent, nos jeunes héros,
La terre en produit de nouveaux
Contr vous, tout prêts à se battre !*

Οἱ τέσσερες τελευταῖοι

*Στὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγός μου
Συναχθῆτε ὅλοι ὁμοῦ,
Τὴν ἐπιτάλοφον ζητεῖτε
Καὶ νικᾶτε πρὸ παντοῦ.*

ἀπηχοῦν ἐπίσης τοὺς τέσσερις τελευταίους στίχους τῆς ἕκτης στροφῆς τῆς «Μασσαλιώτιδας»

*Sous nos drapeaux, que la victoire
Accoure à tes mâles accents !
Que les ennemis expirants
Voient ton triomphe et notre gloire !*

Τὸ κείμενο τῆς τρίτης καί τῆς τέταρτης στροφῆς δὲν ἔχει σχέση μέ τὴ «Μασσαλιώτιδα». Τὸ μέτρο τους ὅμως εἶναι σχεδὸν ὅμοιο, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει μ' ὁλόκληρο τὸ ποίημα, ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπιφύλαξη. Τὴν ὁμοιότητα αὐτὴ τὴν παρατήρησε πρῶτος ὁ Ν. Πολίτης (Παρθενών, 1872). Στὸ γαλλικό κείμενο κάθε στροφή περιέχει ὀκτώ ὀκτασύλλαβους· στὸ ἑλληνικό ἔχουμε ἐναλλαγή τριῶν ὀκτασύλλαβων καί ἑνὸς ἐπτασύλλαβου, στίς στροφές πρώτη καί δεύτερη, καί ἐναλλαγή ἑνὸς ὀκτασύλλαβου μ' ἕναν ἐπτασύλλαβο, στίς στροφές τρίτη καί τέταρτη, ἔξω ἀπὸ τὸν πέμπτο στίχο τῆς τρίτης στροφῆς, πού ἔχει ἑννέα συλλαβές.

ΑΛΚ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ

